

University at the level of the Islamic Republic of Iran in the sphere of thought of the Imams of the Islamic Revolution

*Majid Zeineddini*¹

*Mohammad Ghondaghi*²

Type of article: Research article extracted from doctoral dissertation

Received:2022/2/14 Accepted: 2022/1/29

NAJA Strategic Studies Quarterly/Vol.7/NO.1/(serial23)Spring 2022*27-52

DOR: 20.1001.1.25381946./ssj.2022.98598

Abstract

The university is highly regarded as a pioneer of culture and thought and because of its prominent role in the training of specialized human resources, and since science is one of the main tools for development, progress and national authority of the country and one of its origins. It is also a university, therefore, the university institution has always been the focus of the people and officials. Accordingly, the present article seeks to answer the main question that the university at the level of the Islamic Republic of Iran in the sphere of thought of the Imams of the Islamic Revolution should be? The present research is mixed in terms of purpose, application and in terms of nature, and by using the method of thematic analysis (thematic), all the statements and writings of Imam Khomeini (RA) from 1978 to 1989 and Imam Khamenei (as) from 1989 until now in a method The whole number has been studied. The findings of the research were identified after the application of the opinion of the community of experts and includes 172 primary themes, 50 secondary themes, 17 organizing themes (6 common between the orders of the Imam and the leadership) and 1 comprehensive theme. According to the research results, the most important expectations and demands of the Supreme Leader from the university to be on the level of the Islamic Republic of Iran are: intellectual independence, anti-arrogance, Islamization, idealism, unity with the seminary, creating hope, serving the country and Islam, flourishing talents, transformation. Acquisition of scientific authority and formation of a new Islamic civilization.

Keywords: science production, scientific authority, university, Imam Khomeini, Imam Khamenei (as)

---

1. Assistant Professor, Department of Strategic Research, Higher National Defense University, Tehran, Iran (Corresponding Author), drzeineddini@gmail.com

2. PhD Student in Strategic Defense Sciences, Higher National Defense University, Tehran, Iran

دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی

مجید زین‌الدینی^۱

محمد قنذاقی^۲

نوع مقاله: مقاله پژوهشی مستخرج از رساله دکتری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۱/۲۵

فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا/سال هفتم/شماره ۱(پیاپی ۲۳)-بهار ۱۴۰۱* ۲۷-۵۲

DOR: 20.1001.1.25381946./ssj.2022.98598

چکیده

دانشگاه به‌عنوان طلایه‌دار فرهنگ و اندیشه و به‌دلیل نقش برجسته‌ای که در تربیت نیروی انسانی متخصص برعهده دارد، از ارج و احترام والایی برخوردار می‌باشد و از آنجا که علم، یکی از اصلی‌ترین ابزارهای توسعه، پیشرفت و اقتدار ملی کشور محسوب می‌گردد و یکی از خاستگاه‌های آن نیز دانشگاه می‌باشد، از این رو، نهاد دانشگاه همواره مورد توجه مردم و مسئولین بوده‌است. بر این اساس، مقاله حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این سوال اصلی است که دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی چگونه باید باشد؟ تحقیق پیش رو، از نظر هدف، کاربردی و از جنبه ماهیت، آمیخته است و با استفاده از روش تحلیل مضمون (تماتیک) کلیه بیانات و مکتوبات امام خمینی^(ع) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ و امام‌خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ تاکنون را به شیوه تمام‌شمار مورد مطالعه قرار داده‌است. یافته‌های تحقیق پس از اعمال نظر جامعه خبرگان شناسایی شد و شامل ۱۷۲ مضمون پایه اولیه، ۵۰ مضمون پایه ثانویه، ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده (۶ مورد مشترک بین فرمایشات امام و رهبری) و ۱ مضمون فراگیر است. بر اساس نتایج تحقیق، مهم‌ترین انتظارات و مطالبات ولی‌فقیه از دانشگاه برای اینکه در تراز جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد، عبارت است از: استقلال فکری، استکبارستیزی، اسلامی‌شدن، آرمان‌خواهی، وحدت با حوزه، امیدآفرینی، خدمت به کشور و اسلام، شکوفایی استعدادها، تحول‌آفرینی، کسب مرجعیت علمی و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی.

واژگان کلیدی: تولید علم، مرجعیت علمی، دانشگاه، امام خمینی^(ع)، امام‌خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)

۱. استادیار گروه تحقیقات راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، drzeineddini@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

مقدمه

ایجاد، حفظ و گسترش هر تمدنی وابسته به بعد فکری و اندیشه است و بقای هر تمدن و نفوذ و گسترش آن در جهان وابسته به جریان مولد فکری، فلسفی و علمی است. یکی از ارکان هر تمدنی که خواهان اقتدار و پایداری است، "حرکت بر مبنای علم و دانش" است؛ به عبارت دیگر، ظهور و بروز هر تمدن و اقتدار آن منوط به داشتن قدرت فکری و علمی است و این اقتدار با کسب علم و معرفت و حفظ "مرجعیت علمی" در کنار دیگر ارکان اقتدار مانند رهبری، مردم، قدرت و ثروت حاصل می‌شود. کسب و حفظ مرجعیت علمی در گرو جریان مستمر و رو به رشد "کشف و تولید علم" است. همان‌گونه که امیرالمؤمنین علی (ع) فرمود: «الْعِلْمُ سُلْطَانٌ، مَنْ وَجَدَهُ صَالِحًا بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْهُ صَيْلًا عَلَيْهِ؛ علم اقتدار است؛ هر کس این قدرت را به چنگ آورد، می‌تواند غلبه پیدا کند و هر کس این اقتدار را به دست نیاورد، دیگران بر او قهر و غلبه پیدا می‌کنند» (ابن ابی الحدید، ۶۴۹ق، ۲۰: ۳۱۹).

هنگامی که تمدن غرب بروز و ظهور پیدا کرد، خود را به‌عنوان تمدن مرکزی و بسیاری از کشورها را به‌عنوان کشوری پیرامونی و حاشیه‌ای قلمداد نمود. از ویژگی‌های تمدن‌های مرکزی، "تولید" و "مرجعیت" است. همچنان‌که یکی از ویژگی‌های جوامع پیرامونی و حاشیه‌ای، "مصرف‌گرایی" و "تقلید" است. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی قبل از وقوع انقلاب اسلامی ایران، متأثر از نظام سیاسی غرب‌گرای پهلوی بوده‌اند و بر همین مبنا، در عمل، دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها به آموزشگاه و آموزشکده مبدل گردید و به‌جای پرداختن به تولید علم، دچار ترجمه‌زدگی شد و نهضت ترجمه به راه افتاد و فقط مصرف‌کننده، ترویج‌کننده و مقلد علم گردید. امام خمینی^(ع)، وابستگی دانشگاه‌ها و تقلید آنها از غرب را حتی از حصر اقتصادی و حمله نظامی خطرناک‌تر می‌دانست (وصیت‌نامه امام خمینی^(ع)) و مقام معظم‌رهبری نیز معتقد است که «دانشگاه در کشور غلط بنیان‌گذاری شده، دانشگاه را مبنی بر دین‌زدایی، تقلید علمی و نه ابتکار علمی و تولید علم، بنیان‌گذاری کردند» (۹۷/۳/۲۰). با ظهور انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران همواره به‌دنبال آن بود که کشور را از حالت تبعی و انفعالی خارج کرده و در مسیر کشورهای اثرگذار، قدرتمند و تمدن‌ساز قرار دهد. این راهبرد در شعار "استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی" ظهور و بروز یافت. اما چنانچه این "استقلال" و عدم‌وابستگی بخواهد پایدار و ماندگار باشد، باید همه‌جانبه باشد و همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، دفاعی - امنیتی، فرهنگی - اجتماعی و علم و فناوری در آن محقق شود؛ از این رو، در پی کسب استقلال علمی و عدم‌وابستگی فرهنگی به اجانب، یکی از حوزه‌های مهمی که انقلاب اسلامی

به دنبال ایجاد تحول بنیادین در آن بودند، نهاد دانشگاه بود که با عنوان "انقلاب فرهنگی" در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی موضوعیت یافت.

امام خمینی^(ع) دانشگاه را مبدأ همه تحولات و مقدرات یک کشور دانسته (صحیفه امام، ۸: ۶۴) و هدف دانشگاه را به استقلال رساندن کشور می‌دانست (همان، ۱۲: ۲۵۱-۲۵۲) و تأکید می‌نمود که این دانشگاه است که یک کشور را اصلاح یا تباه می‌کند (همان، ۱۴: ۳۶۳). دانشگاه از دیدگاه ایشان آن قدر اهمیت دارد که اگر نقش واقعی خود را ایفا نکند، همه چیز مملکت از دست خواهد رفت (همان، ۸: ۱۴۱). بنیانگذار انقلاب اسلامی دانشگاه را منشأ سرنوشت جامعه دانسته و آن را در رأس امور می‌خواند (همان، ۱۷: ۲۴۱). از دیدگاه مقام معظم رهبری نیز دانشگاه دارای اهمیت والایی است و خدمات ارزنده‌ای در شکل‌گیری انقلاب اسلامی، پیروزی و پس از آن تاکنون داشته است (۷۹/۱۲/۹). به عقیده ایشان، دانشگاه به عنوان دستگاه انسان‌سازی جامعه، بایستی صحیح حرکت کند و انسان متناسب با هدف‌های جمهوری اسلامی بسازد (۷۹/۹/۲۰). از نظر ایشان، مهم‌ترین وظیفه مجموعه دانشگاهی، تولید علم، تولید علم و جهت‌دهی صحیح به عالم و علم است (۹۶/۳/۱۷).

اینک ضروری است که سیمای دانشگاه مطلوب از منظر امامین انقلاب برای اندیشمندان، فرهیختگان، اساتید و دانشجویان به تصویر کشیده شود. اهمیت پرداختن به این موضوع و تبیین انتظارات امامین انقلاب اسلامی از دانشگاه برای تحقق دانشگاه در تراز انقلاب اسلامی در مرحله دولت‌سازی ضروری است. در راستای نیل به هدف، مقاله حاضر با هدف پاسخ‌گویی به این سوال نگاشته شده است که «دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی چگونه است؟»

پیشینه پژوهش

به علت ازدیاد پژوهش‌های انجام‌شده، فقط تحقیقات پنج سال اخیر داخلی با محوریت موضوع تحقیق مورد واکاوی قرار گرفتند.

جدول ۱. مقایسه پژوهش‌های انجام‌شده

نویسنده(گان)	روش پژوهش	اهداف یا پرسش‌های پژوهش	مهم‌ترین یافته‌های پژوهش
مجتبی جعفرزاده و همکاران (۱۳۹۹)	تحلیل مضمون	دانشگاه اسلامی چه کارکردهایی دارد و میزان اهمیت و عملکرد هریک از این کارکردها برای تحقق دانشگاه اسلامی با محوریت دانشگاه اسلامی امام صادق (ع) به چه صورت است؟	۱- لزوم توجه حیاتی به مؤلفه‌هایی که دارای اولویت بالا و عملکرد پایین هستند؛ ۲- تداوم وضعیت عالی موجود در قبال مؤلفه‌هایی که هم از لحاظ اولویت و هم از لحاظ عملکرد رتبه بالایی دارند؛ ۳- دارای اولویت پایین که دلالت بر مؤلفه‌هایی دارد که دارای سطح عملکرد بالا ولی سطح اولویت پایینی هستند؛ ۴- ناحیه قابل کاهش که هم از لحاظ عملکرد و هم از لحاظ عملکرد دارای رتبه پایینی در نگاه خبرگان هستند.
مرجان جوانبخش و همکاران (۱۳۹۹)	توصیفی تحلیل اسنادی	بررسی چالش‌های پیش رو و راه‌کارهای تحقق دانشگاه اسلامی به‌عنوان دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی	بهترین مسیر رسیدن به دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی، بالا بردن آگاهی‌های قرآنی و معرفتی برای تمامی دست‌اندرکاران دانشگاه‌هاست. برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، تدوین استراتژی مناسب و تدارک زیرساخت‌های لازم در یک فرایند طولی مستمر، زمان‌بندی شده، واقعی، مستقل، غیرشعاری، خدامحور، با رویکردی آینده‌نگر
مریم تقی‌پور و همکاران (۱۳۹۹)	تحلیل مفهومی و تحلیل اسنادی	ارائه الگوی دانشگاه ایرانی اسلامی	ایده دانشگاه دارای دو بعد اصلی علمی و اسلامی است؛ که در بعد علمی به ترتیب به ایده‌های سنتی، معاصر و جدید نزدیک است. در بعد اسلامی، ضمن توجه به پیشرفت‌های علم و فناوری سعی گردیده‌است که در چارچوب دین مبین اسلام و نیز فرهنگ اسلامی گام بردارند.
جعفر ترک‌زاده و همکاران (۱۳۹۸)	توصیفی پیمایشی	ارزیابی چالش‌های اسلامی شدن سیستم‌های آموزشی	بر اساس میانگین‌های به‌دست‌آمده از دیدگاه مدیران از بین چالش‌های توسعه دانشگاه اسلامی، تفکر سیستمی، نگرش راهبردی، رویکرد توسعه‌ای، بعد عملکردی و جهت‌گیری عملی و از دید اعضای هیات‌علمی تفکر سیستمی، رویکرد توسعه‌ای و بعد عملکردی، تشخیص - جهت‌گیری، ارزشیابی، یادگیری و رهبری راهبردی به‌عنوان چالش اساسی و جدی توسعه دانشگاه اسلامی شناسایی شدند.
سیف‌اله فضل‌الهی و همکاران (۱۳۹۸)	توصیفی تحلیل اسنادی	بررسی ضرورت‌های برخورداری دانشگاه اسلامی از ویژگی و تبیین برخی از چالش‌های پیش‌رو برای تبدیل شدن به دانشگاه یاددهنده	رهبران درحالی که ی‌یاد می‌دهند، خود نیز باید به‌طور مداوم یاد بگیرند. در دانشگاه‌های یاددهنده، رهبران رسالت خود را در آموزش افراد جست‌وجوی می‌کنند. در دانشگاه یاددهنده، رهبران با ارزش‌ها زندگی می‌کنند. با توجه به تکیه دانشگاه اسلامی و دانشگاه یاددهنده بر دو بنیاد فرهنگ و رهبری ارزشی، تحقق یاددهندگی دانشگاه اسلامی دور از دسترس نیست.

نویسنده(گان)	روش پژوهش	اهداف یا پرسش‌های پژوهش	مهم‌ترین یافته‌های پژوهش
مهدی عیسی شاهکوه و همکاران (۱۳۹۸)	روش‌شناسی تفسیری بر مبنای آموزه‌های نظری تأویل متن و روش تحلیل گفتمان	ارائه مهم‌ترین الزامات برای ایجاد دانشگاه اسلامی و بیان وظایف دانشگاه اسلامی در شرایط حاکمیت جهالت مدرن بر جهان	دانشگاه اسلامی بر مبنای تکلیف تمدنی و رسالت الهی باید حساسیت زیادی را برای ترویج باورهای خود به صورت عمیق و نه سطحی قائل باشد و ضمن توجه به پیچیدگی و ظرافت‌های خاص در جهان معاصر باید بتواند افزون بر تبیین بیان مسئله، گام‌های عملی برای نفی جهالت مدرن بردارد. دانشگاه اسلامی همچنین باید خود را مکلف به تدارک و تهیه نقشه راهی کند که متناسب با پیچیدگی‌های مناسبات بین‌المللی الگویی اثربخش در میان‌مدت و بلندمدت محسوب شود.
حامد زمانی منش و همکاران (۱۳۹۷)	تحلیل مضمون	طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی	بر اساس میزان تشابه مفهومی کدها، ۶۶ کد استخراج و با توجه به وجه اشتراک آنها در قالب ۱۲ مفهوم و دو مقوله اصلی دسته‌بندی شدند و در نهایت، با بهره‌گیری از نتایج گام‌های گذشته، چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی مبتنی بر زیست‌بوم ایران طراحی شد.
محسن شاکری و همکاران (۱۳۹۷)	نظریه‌پردازی داده‌بنیاد	ارائه مدلی برای تبیین دانشگاه اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	مقوله‌های شکل‌دهنده دانشگاه اسلامی در قالب مدل پارادایمی ظهور یافت که شامل شرایط علی (۹ مقوله)، مقوله هسته‌ای (توأمان علم و تقوا)، راهبرد (۹ مقوله)، شرایط محیطی (۴ مقوله)، ویژگی‌های زمینه‌ای (۴ مقوله)، و پیامدها (۴ مقوله) است.
حامد نجاران طوسی و همکاران (۱۳۹۶)	تحلیل مضمون	استخراج الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی، ویژگی‌ها و کارکردهای آن با بررسی بیانات، پیام‌ها و تدابیر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)	ویژگی‌ها و کارکردهای الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی را در پنج بعد پیامدها، نتایج، خروجی‌ها، فرآیندها، سرمایه‌ها و زیرساخت‌ها تعریف کرده‌اند.

پیشینه تحقیق بیانگر آن است که محققان داخلی فقط یکی از انتظارات امامین انقلاب اسلامی را از دانشگاه مورد پژوهش قرار داده‌اند (اسلامی شدن دانشگاه). وجه تمایز تحقیق حاضر این است که همه انتظارات امامین انقلاب اسلامی از دانشگاه را در جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده است. گرچه از تحقیقات انجام شده برای نیل به حساسیت نظری، تقویت ادبیات تحقیق و انتخاب روش تحقیق بهره‌برداری شده است. در ضمن به علت عدم تطبیق و قرابت فرهنگی، ایدئولوژی و مقتضیات محیطی کشورهای خارجی با جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های خارجی مورد بررسی قرار نگرفته‌اند.

مبانی نظری

تولید علم

تولید علم عبارت است از کشف ناشناخته‌ها و یافتن دانش‌های جدید که در اثر جوشش و تراوش درون یک ذهن فعال، حاصل شده و از طریق رفتن از راه‌های نرفته و میان‌رو میسر می‌گردد و موجب رویش و آفرینش علم، گسترش، بسط و مرزشکنی مرزهای دانش و نیز دست‌یابی به ژرفاهای دانش می‌شود. نتیجه تولید علم، تأمین نیازها و اهداف، حل معضلات و مسائل کشور و نیز ارتقای علم در جامعه است و پیامد آن، رهایی از اسارت و وابستگی علمی و کسب استقلال علمی و مرجعیت علمی است و یکی از ره‌آورد‌های تولید علم، اختراع صد درصد ایرانی است.

مرجعیت علمی

بحث مرجعیت علمی نخستین بار توسط مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان و استادان دانشگاه امام صادق (ع) در عید غدیر سال ۱۸۳۱ عنوان گردید. مرجعیت علمی به معنای "قطب علمی" و "محور علمی" شدن و کسب جایگاه ممتاز جهانی در حوزه‌های علم و دانش است. به عبارت دیگر، مرجعیت علمی به "منشأ اثر بودن" یا "اثرگذاری علمی" کشور اشاره دارد. مرجعیت علمی به نوعی پیشتازی در عرصه علم و برتری علمی نظر دارد که باعث می‌شود جویندگان علم به جایگاهی که رتبه مرجعیت علمی را داراست، مراجعه کنند. مرجعیت علمی یعنی مراجعه جهانی به منابع علمی تولیدشده توسط دانشمندان و متخصصان و شناسایی آنها به عنوان صاحب نظریه و سبک علمی (حق دوست و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷).

دانشگاه اسلامی

از نظر امام خمینی^(ع) معنی اسلامی شدن دانشگاه این است که «استقلال پیدا کند و خودش را از غرب جدا کند و خودش را از وابستگی به شرق جدا کند و یک مملکت مستقل، یک دانشگاه مستقل، یک فرهنگ مستقل داشته باشیم» (صحیفه امام، ۱۲: ۲۵۱-۲۵۲). در سند دانشگاه اسلامی، دانشگاه اسلامی این گونه تعریف شده است: «دانشگاهی است که در آن افراد در پرتو معارف اسلامی با احساس تعهد و مسئولیت نسبت به رشد و تعالی جامعه و تحقق اهداف و ارزش‌های اسلامی در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت می‌جویند (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲). بر این اساس، می‌توان گفت که اصول و مبانی حاکم بر دانشگاه مبتنی بر سند دانشگاه اسلامی بدین قرار است:

۱. حاکمیت اصول اعتقادی، احکام و اخلاق اسلامی در تمامی ابعاد دانشگاه؛

۲. خردورزی و عقلانیت؛

۳. قدسی بودن علم و محیط‌های علمی؛
۴. تقدم تزکیه بر تعلیم؛
۵. تعهد به آرمان‌های انقلاب اسلامی؛
۶. جهاد علمی و ارتقای اعتماد به نفس ملی و تولید علم نافع و توسعه نهضت نرم‌افزاری؛
۷. تقدم منافع ملی و مصالح عمومی بر منافع فردی و گروهی و اهتمام بر وحدت ملی؛
۸. تمدن‌سازی دانشگاه‌ها؛
۹. وحدت حوزه و دانشگاه؛
۱۰. عدالت محوری در تمامی شئون دانشگاه؛
۱۱. تعادل و هماهنگی در نظامات چهارگانه دانشگاه (فرهنگی - تربیتی، آموزشی، پژوهشی - فناوری و مدیریتی)؛
۱۲. ارتقای جایگاه هدایتگر خانواده در تعالی بخشی علمی و فرهنگی دانشجویان؛
۱۳. اعتلای فرهنگی فضای عمومی دانشگاه؛
۱۴. اهتمام به ملازمت پیوستگی دو نظام آموزش عالی و آموزش عمومی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲).

چشم‌انداز نظام آموزش عالی در افق ۱۴۰۴

چشم‌انداز نظام آموزش عالی در افق ۱۴۰۴ از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی به‌قرار زیر ترسیم شده است: بر خوردار از دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های پیشگام در عرصه تولید دانش تمدنی و تبیین و توسعه فرهنگ جهانی اسلام و پیش‌تاز در گسترش مرزهای دانش و علوم کاربردی و کارآمد مبتنی بر نگرش وحیانی به‌منظور کسب مرجعیت علمی و فرهنگی در منطقه و جهان اسلام و دارای اساتید عالم، متدین، عدالت‌خواه و آزاداندیش تربیت‌یافته در مکتب اسلام و انقلاب، مسئولیت‌پذیر در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با توانایی تربیت متخصصان متدین و متعهد و دانشمندان برتر. دانشگاه اسلامی در افق ۱۴۰۴ با اتکال بر قدرت لایزال الهی و در راستای احیای تمدن اسلامی - ایرانی دارای چشم‌اندازهای فرهنگی - تربیتی، آموزشی، پژوهش و فناوری و مدیریتی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲).

از دیدگاه امام خمینی^(ع) دانشگاه به‌جهت نقش ویژه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی خود، همواره از مهم‌ترین امور و مبدأ همه تحولات جامعه است و نظر کلی ایشان این است که دانشگاه مبدأ همه

تحولات و مقدرات یک کشور است (صحیفه، ۸: ۶۴). ایشان هدف دانشگاه را به استقلال‌رساندن کشور می‌دانستند: «معنی اسلامی شدن دانشگاه این است که استقلال پیدا کند و خودش را از غرب جدا کند و خودش را از وابستگی به شرق جدا کند و یک مملکت مستقل، یک دانشگاه مستقل، یک فرهنگ مستقل داشته باشیم» (صحیفه امام، ۱۲: ۲۵۱-۲۵۲).

بنیان‌گذار انقلاب اسلامی با اشاره به اینکه دانشگاه است که یک کشور را اصلاح یا تباه می‌کند، تأکید کردند که ما باید دانشگاه اسلامی داشته باشیم (همان، ۱۴: ۳۶۳). دانشگاه از دیدگاه امام خمینی^(ع) آن قدر اهمیت دارد که اگر نقش واقعی خود را ایفا نکند، همه چیز مملکت از دست خواهد رفت: «اگر دانشگاه را ما سست بگیریم و از دست ما برود، همه چیزمان از دستمان رفته است» (صحیفه امام، ۸: ۱۴۱). ایشان در خصوص کارکرد تربیتی دانشگاه می‌فرمایند: «دانشگاه‌ها اگر علاقه دارند به اسلام، اگر علاقه دارند به کشورشان، اگر علاقه دارند به ملتشان، آنها را تربیت صحیح بکنند» (۲۰ / ۱۰ / ۵۸)، «چه دانشگاه شما و چه دانشگاه روحانیون. این دو قشر هستند که تربیت امت به عهده این دو قشر است» (صحیفه امام، ۸: ۶۲)، «باید شماهایی که اهل دانشگاه و تربیت و اهل تعلیم هستید، آنها را تربیت کنید و تعلیم. همراه تعلیم، تربیت باشد» (صحیفه امام، ۱۲: ۲۸). «استادها در هر جا هستند، با این دو رکن مواجه‌اند: رکن آموزندگی و تربیت علمی و رکن پرورش و تربیت اخلاقی و تهذیب نفس» (۲۸ / ۶ / ۶۱). «شما دانشگاهی‌ها کوشش کنید که انسان درست کنید. اگر انسان درست کردید، مملکت خودتان را نجات می‌دهید. اگر انسان متعهد درست کردید، انسان امین، انسان معتقد به یک عالم دیگر، انسان معتقد به خدا، مؤمن به خدا، اگر این انسان در دانشگاه‌های شما و ما تربیت شد، مملکتتان را نجات می‌دهد» (۱۶ / ۳ / ۵۸). «اگر چنانچه تربیت، یک تربیت انسانی باشد و موافق با فطرت انسان که همان فطرت ودیعه گذاشته شده از طرف خداوند است و «فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» (روم: ۳۰)، آن طور باشد، در دانشگاه هم همان طور تربیت باشد، اینها بعد که تحویل به جامعه داده می‌شوند و مقدرات جامعه قهراً به دست اینها سپرده می‌شود، یک کشور را کشور نورانی، کشور انسانی، کشور به فطرت‌الله تربیت می‌کنند» (صحیفه امام، ۱۴: ۳۳).

بنیان‌گذار انقلاب اسلامی در خصوص نقش دانشگاه در تربیت کادر برای نظام اسلامی می‌فرمایند: «باید دانشگاه خودش را مجهز کند برای اینکه جوان‌ها را بسازد. آتیه این کشور را باید از حالا شما پی‌ریزی کنید. ما فقط به فکر خودمان و زمان حال نباید باشیم. ما باید به فکر آینده کشور باشیم؛ برای اینکه اسلام است، آینده اسلام باید محفوظ بماند» (۲۲ / ۹ / ۶۰). «دولت‌ها از دانشگاه تشکیل می‌شود، مجلس‌ها از دانشگاه تشکیل می‌شود. دانشگاه در ارتش دخالت دارد» (صحیفه امام، ۱۷:

۱۵). «باید دانشگاه جدید کند به اینکه افرادی را همچو بار بیاورد، همچو تربیت و تعلیم بکند که احتیاج را از خارج سلب بکنند اینها. طبیبش طبیب خودمان باشد و ما احتیاج نداشته باشیم به طبیب خارج یا رفتن به خارج» (۵۸/۰۸/۱۱). ایشان دانشگاه را منشأ سرنوشت جامعه می‌دانند و آن را در رأس امور می‌خوانند: «دانشگاه که در رأس امور هست و تقدیرات یک کشوری، مقدرات یک کشوری بسته به وجود آنهاست، باید جدید بکنند که روی خودشان را از غرب و شرق برگردانند» (همان، ۱۷: ۲۴۱) «و فرهنگ دانشگاه‌ها و مراکز غیرحوزه‌ای به صورتی است که با تجربه و لمس واقعیت‌ها بیشتر عادت کرده‌است تا فرهنگ نظری و فلسفی، باید با تلفیق این دو فرهنگ و کم کردن فاصله‌ها، حوزه و دانشگاه در هم ذوب شوند تا میدان برای گسترش و بسط معارف اسلام وسیع‌تر گردد» (صحیفه امام، ۲۱: ۹۹). به عقیده ایشان، دانشگاهی که قوام آن به استاد و دانشجو است، حقیقتاً پایه‌ای برای آینده کشور می‌شود (صحیفه امام، ۱۳: ۴۱۷). امام خمینی^(۵) دانشجویان را مسئول نگرهبانی از انقلاب اسلامی می‌دانستند و همواره به دانشجویان سفارش می‌کردند که باید بتوانند در قلب نهضت قرار داشته باشند و عامل حرکت نهضت باشند: «بر شما جوانان روشنفکر است که از پاننشینید تا خواب‌رفته‌ها را از این خواب مرگبار برانگیزانید و با فاش کردن خیانت‌ها و جنایت‌های استعمارگران و پیروان بی‌فرهنگ آنها، غفلت زده‌ها را آگاه نمایید» (همان، ۲: ۱۴۲). امام^(۶) خروج از وابستگی را که زمینه‌ساز استقلال نظام اسلامی است، از جمله وظایف و رسالت‌های مهم دانشگاهیان برمی‌شمارند و بر این عقیده تأکید می‌کنند که: «نباید اگر صنعتی از آنها می‌گیریم، انگلیسی یا روسی یا آمریکایی بشویم؛ بلکه باید مسلمان بود. البته استفاده از علوم و گرفتن آن از دیگران مانعی ندارد ولی باید توجه داشت که از جایی علوم را بگیریم که نخواهند ما را منحرف کنند که در سابق اگر مقداری از علوم و تخصص‌ها را به ما می‌دادند، می‌خواستند ما را از همه چیزمان منحرف نموده و مصرفی بار بیاورند» (صحیفه امام، ۱۸: ۲۱۹). ایشان سهم قشر دانشگاهی و تحصیل کرده در توسعه مهم و اساسی دانسته‌است: «بازسازی و سازندگی جز از طریق تعاون و همفکری میسر نیست و این کشور متعلق به اسلام و همه ملت ایران است و همان‌گونه که در جنگ، همه در کنار هم بودند، در صلح و سازندگی هم باید در کنار یکدیگر باشند که ان‌شاءالله مراکز علمی و دانشگاهی نیز در این مسئله بزرگ سهیم خواهند بود» (همان، ۲۱: ۱۵۷). ایشان با اشاره به عامل تخصص و تعهد در کنار هم می‌فرمایند: «اگر دانشگاه واقعاً دانشگاه باشد و دانشگاه اسلامی باشد، یعنی در کنار تحصیلات متحقق، در آنجا تهذیب هم باشد، تعهد هم باشد، یک کشوری را اینها می‌توانند به سعادت برسانند» (همان، ۱۳: ۴۱۳-۴۱۲). امام خمینی^(۷) همواره از وحدت حوزه و دانشگاه و اتحاد

و یک‌رنگی میان این دو قشر تحصیل کرده یاد می‌کردند و نسبت به توطئه‌ها هشدار می‌دادند: «طلاب علوم دینی و دانشجویان با هم روابط دوستانه و فعالانه داشته باشند و بر اساس به‌دست آمدن استقلال و آزادی و خلع ید غاصبان از حقوق ملت در تمام ابعادش، به سایر طبقات ملت بپیوندند» (صحیفه امام، ۳: ۴۸۶).

از دیدگاه مقام معظم‌رهبری دانشگاه دارای اهمیت والایی است و خدمات ارزنده‌ای در شکل‌گیری انقلاب اسلامی، پیروزی و پس از آن تاکنون داشته‌است. ایشان می‌فرمایند: «من ارزش دانشگاه را برای کشور با همه وجود حس می‌کنم. دانشگاه نقطه اوج خدماتی را که می‌تواند به یک کشور ارائه شود، تأمین می‌کند. دانشگاه برای کشور، بسیار مهم است ... دانشگاه خدمات بزرگی به انقلاب کرده‌است. از سال ۱۳۴۲ که نهضت اسلامی به میدان آمد، دانشگاه جزو اولین جاهایی بود که تجاوب کرد. البته آن روز فضای دانشگاه، فضای کاملاً نامطلوبی بود؛ اما عناصر دانشگاهی، از استاد و دانشجو، به‌صورت تک و در اقلیت مطلق، از فضا نهراسیدند و پاسخ دادند. در طول دوران مبارزه، از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ - پانزده سال - یکی از عناصر صفوف مقدم، دانشگاه بود که بنده از نزدیک شاهد آن فعالیت بودم ... در آن دوران، ما دانشگاه را از نزدیک دیدیم. وقتی که نهضت به دور افتاد، دانشگاه به تدریج گداخته شد؛ تا اینکه سال آخر، حضور دانشگاه بسیاری از محیط‌های دیگر را تحت تأثیر و تحت‌الشعاع قرار داد. انقلاب هم که پیروز شد، جزو اولین کسانی که در قدم‌های اول پیروزی انقلاب، نقش‌های بسیار مؤثری را برعهده گرفتند، عناصری از دانشگاهیان بودند ... در جاهایی که نه نام، نه نان و نه شهرت کاذب مطرح بود، فقط مجاهدت خالصانه و مخلصانه دیده می‌شد. بعد هم در دوران جنگ، سه هزار شهید دانشجو تقدیم انقلاب و اسلام شد» (بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۹).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای هدف دانشگاه را تربیت دانشجو بیان نموده‌اند؛ به‌گونه‌ای که استاد و تحقیق و آزمایشگاه را وسیله‌ای در خدمت رشد دانشجو می‌دانند؛ به‌عنوان مثال، ایشان تحقیق در محیط دانشگاه را وسیله رشد دانشجو جهت کسب صلاحیت کاری که برعهده یک نیروی انسانی عالم و کارآمد است، می‌دانند و این را فلسفه دانشگاه ارزیابی می‌کنند. با توجه به رسالت دانشگاه، ایشان دو عنصر اصلی را در تربیت دانشجو مهم برمی‌شمرند که هیچ‌کدام نباید غفلت شود: «یکی عنصر علم و تحقیق و کارایی علمی و جوشیدن استعدادها علمی؛ یکی هم روحیه تدین و حرکت صحیح و سالم‌سازی معنوی و روحی دانشجو. این دو عنصر در دانشگاه‌ها بایستی بدون تفکیک از یکدیگر و با قدرت تعقیب شوند» (بیانات، ۱۳۷۹/۹/۲۰).

یکی از خصوصیات جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم‌رهبری این است که دانشگاه به‌عنوان دستگاه

انسان‌سازی جامعه، باید به‌شکلی صحیح حرکت کند و انسان متناسب با هدف‌های جمهوری اسلامی بسازد. آرمان‌های مقدس ملت و به‌خصوص مسلمین، آن قدر مهم هستند که به نظر ایشان، «اگر هدف فقط ساختن انسان عالم منهای آرمان‌های مقدس باشد، بهتر است که دانشجویان را گروه‌گروه به کشورهای علمی که دستگاه‌های علمی‌شان مجهزتر و مدرن‌تر است، روانه کنیم؛ تا بروند، یاد بگیرند و بیایند! لذا بر این اساس، دانشگاه بایستی، دین و روحیه انقلابی و به‌خصوص بیزاری از وابستگی ملی را مورد توجه قرار دهد» (همان). از نظر رهبر انقلاب اسلامی، مهم‌ترین وظیفه مجموعه دانشگاهی، تولید علم، تولید علم و جهت‌دهی صحیح به عالم و علم است (بیانات، ۱۳۹۶/۳/۱۷).

در حقیقت، از آنجا که جامعه مانند یک موجود زنده است، می‌بایست تمام بخش‌های آن از هماهنگی و روح مشترک برخوردار باشد؛ چراکه اگر قرار باشد، هر بخش یا نهاد، هدفی متفاوت با هدف جامعه را دنبال کند، در مجموع، نخواهد توانست به اهداف اصلی خود دست یابد. نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به‌مثابه کالبدی است که می‌بایست روح اسلام در تک‌تک اعضا و بخش‌های آن جریان داشته باشد تا آن بخش‌ها بتوانند در کنار یکدیگر به فعالیت شایسته خود پرداخته و جامعه را به سمت اهداف نظام سوق دهند. بنابراین، کلیه نهادها و سازمان‌ها و بخش‌های آن باید براساس مبنای اسلامی ایجاد و برنامه‌ریزی شوند که از جمله این نهادها دانشگاه است (بیانات، ۱۳۷۵/۷/۳). با توجه به این نگاه، می‌توان گفت هر جا که مقام معظم‌رهبری راجع به دانشگاه سخن می‌گویند، مقصودشان همان دانشگاه اسلامی است که در برخی موارد، پسوند "اسلامی" را به دانشگاه ضمیمه نموده و در موارد دیگر، ضمیمه نموده‌اند. ایشان در این باره می‌فرمایند: «در زمینه مسئله اسلامی کردن دانشگاه‌ها اعتقاد من این است که هر چه ما در این زمینه کار بکنیم، زیاد نیست. آن چیزی که من در مورد دانشگاه‌ها و اسلامی کردن دانشگاه‌ها یک وقتی عرض کردم، این است که توقع ما از دانشگاه کشور و مرکز علم کشور این است که اگر یک جوان کم‌اعتقاد لابلای وارد دانشگاه شد، در حالی از دانشگاه بیرون بیاید که عمیقاً متدین و دارای تعهد دینی و اخلاقی دینی است؛ توقع ما از دانشگاه این است؛ مثل حوزه علمیه. حالا اگر بنیان دانشگاه را از اول در کشور ما کسانی گذاشتند و جوری گذاشتند که گویی باید دانشگاه، غیردینی یا حتی ضددینی باشد، این مطلب دیگری است؛ اما واقع قضیه این نیست. علم همراه است با دین؛ هر کسی صادقانه با دانش برخورد کند، ایمان دینی در او رشد پیدا می‌کند؛ هم‌چنان که دانش، هم‌دوش است با فضایل اخلاقی و با احساس تعهد؛ این طبیعت دانشگاه است» (بیانات، ۱۳۸۶/۲/۲۵). در واقع، ایشان وجود دانشگاه را در کنار حوزه‌های علمیه از ضروریات تربیت انسان متعهد و دیندار می‌دانند و به این مسئله قائل نیستند که دانشگاه لازم نیست و یا قادر

است به تنهایی - بدون توجه به حوزه‌های علمیه - از عهده این مسئولیت برآید. از دیدگاه ایشان علم و دانش هم اسلامی است و باید از اسلام باشد و تلاش برای کسب علم نیز متعالی باشد و نه صرف کسب پول و درآمد. ایشان می‌فرمایند: «به دانشگاه رفتن و مقداری از بیت‌المال و امکانات مردم را مصرف کردن و بدون اینکه یک نفر به علم دل بدهد و به فراگیری اهمیتی بدهد، فقط برای اینکه بتواند سرهم‌بندی، تکه کاغذی به دست بیاورد و در سایه آن شغلی بگیرد، تا پولی گیر بیاورد - نه اینکه شغلی بگیرد، تا کاری بکند - اینکه اسلامی نیست. دانشجو هم اگر این‌طور درس بخواند، اسلامی نیست. استاد هم اگر این‌طور درس بدهد، اسلامی نیست». از دیگر ضرورت‌هایی که معظم‌له جهت اسلامی کردن دانشگاه‌ها برمی‌شمارند، این است که «این نهاد (دانشگاه) در ایران بیمار متولد شد. با توجه به رسوخ اندیشه‌های غربی در ایران و وابستگی مسئولان و پادشاهان و روشنفکران به اندیشه‌ها و مدل زندگی غربی، دانشگاه‌ها نیز در زمان پادشاهان، به همان سبک غربی و با همان اهداف و رویکرد ساخته شد. مؤسسان دانشگاه‌ها به جای اینکه دانشگاه را متناسب با فرهنگ و نیاز جامعه طراحی و مدل‌سازی کنند، همان را بدون کم‌وکاست به اجرا درآوردند». بر همین اساس، مقام معظم‌رهبری در همان دیدارهای سال‌های ابتدایی زعامتشان با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به این مهم اشاره داشته‌اند و می‌فرمایند: «دین را باید در دانشگاه‌ها زنده کرد. دانشگاه ما بی‌دین متولد شده‌است؛ اینکه روشن است. دانشگاه به سبک کنونی، از ابتدا بی‌دین متولد شده؛ یعنی طراحی کردند که دانشگاه، بی‌دین بشود. این معنایش آن نیست که فلان مؤسس یک دانشگاه، آدم متدینی بوده یا نبوده؛ اصلاً به آن ربطی ندارد؛ بنای دانشگاه، یک بنای غیردینی، بلکه ضد دینی بوده‌است؛ مثل روشنفکری کشور ما، که از ابتدا بی‌دین متولد شده‌است» (بیانات، ۱۳۷۰/۹/۲۰). همچنین، ایشان هر جا که در جمع دانشجویان فرصت را مناسب می‌یافتند، تأکید مکرر امام راحل بر اسلامی شدن دانشگاه را یادآور می‌شوند و علت تأکیدشان هم این است که نسل جوان تحصیل کرده کشور احساس ناتوانی و نیاز نکند و به نجات کشور از تبعات وابستگی دوران گذشته همت گمارد (بیانات، ۱۳۷۸/۳/۱۲). از طرفی نیز تأکید دارند که دانشگاه‌ها هنوز اسلامی نشده‌است و برای این تحول می‌بایست تصمیم‌گیری‌های کلان صورت گیرد (بیانات، ۱۳۸۳).

از دیگر مواردی که ضرورت اسلامی شدن دانشگاه از دیدگاه ایشان را نشان می‌دهد، این است که چنانچه دانشگاه، بیگانه و جدای از دین باشد، یک فاجعه غیرقابل جبران خواهد بود؛ زیرا آرام آرام باعث جدا شدن علم و تربیت از فضای دین و اسلام خواهد شد و همین امر، رسوخ افکار و عقاید بیمار را هموار می‌سازد و علم را از جایگاه حقیقی‌اش خارج می‌سازد (بیانات، ۱۳۷۰/۹/۲۰).

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، آمیخته است. جامعه آماری پژوهش در دو حوزه در نظر گرفته شده است: در بخش اول، متمرکز بر موضوع تحقیق، کلیه بیانات و مکتوبات فرامین امام خمینی^(ره) و امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) به صورت تمام‌شمار، مورد بررسی قرار گرفته و از بین آنها گزاره‌ها انتخاب شده است. در بخش دوم، برای نظرسنجی در مرحله تحلیل مضمون، با عنایت به ویژگی‌های مورد نیاز (از قبیل آشنایی با بیانات و مکتوبات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری، آشنایی با روش تحقیق کیفی تحلیل مضمون، بر خورداری از سابقه آموزشی و پژوهشی و آشنایی با وظایف و مأموریت نظام آموزش عالی کشور)، تعداد ۱۵ نفر از خبرگان به شیوه تمام‌شمار گزینش شده‌اند. اطلاعات مورد نیاز در این تحقیق، با روش کتابخانه‌ای و میدانی با ابزار پرسش‌نامه جمع‌آوری شده‌اند. قلمرو موضوعی پژوهش، معطوف به موضوع تحقیق است، قلمرو زمانی، معطوف به سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۰ است و قلمرو مکانی شامل کلیه مراکز آموزش عالی کشور (شامل دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، مراکز پژوهشی) است. روایی پژوهش به دلایل زیر محقق شده است:

۱. در طی تحقیق، هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل به صورت رفت و برگشتی به دفعات انجام شده است؛

۲. رسیدن به اشباع نظری با احصای ۱۷۲ مضمون پایه اولیه، ۵۰ مضمون پایه ثانویه، ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده (۶ مورد مشترک بین فرمایشات امام خمینی و مقام معظم رهبری) و ۱ مضمون فراگیر؛

۳. ارجاع تحلیل مضمون به تعداد ۱۵ نفر خبرگان و اعمال نظرهای اصلاحی آنان در فرآیند تجزیه و تحلیل با تأکید بر پای‌بندی به پایایی، برای دستیابی به پایایی، با استفاده از چهار معیار معروف پارکر و رافی^۱ (۱۹۹۷) به شرح زیر تأیید گردیده‌اند:

✓ برای سنجش معیار تطبیق، مطابق روند انجام گرفته، مضامین سازمان‌دهنده از داده‌های بررسی شده، تولید شده‌اند. برای قابلیت فهم کردن، مضامین پایه اولیه، مضامین پایه ثانویه و سازمان‌دهنده به شکلی نظام‌مند به هم مرتبط شده‌اند و میان آنها پیوندهای مفهومی برقرار شده است تا مضمون فراگیر به وسیله آنها استخراج شوند. برای قابلیت تعمیم‌بودن، سعی شد تا ساختار پژوهش بر اساس بیانات و مکتوبات امام خمینی^(ره) و امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) شکل گیرد.

به دلایل زیر می‌توان اطمینان حاصل کرد که داده‌های جمع‌آوری شده، منتج به ارائه مضمون فراگیر شده است:

- اتصال یا تطبیق روشی بین مضمون فراگیر و داده‌های خام وجود دارد؛

- گسترش دامنه جمع‌آوری داده‌ها از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۴۰۰ است؛
- یافته‌ها بر اساس مطالعه متون واقعی (دست اول) احصا شده‌است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش صورت گرفته‌است: در بخش اول، با استفاده از روش تحلیل مضمون، هم‌زمان با گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل از طریق کدگذاری انجام شده‌است. در کدگذاری اقدام به احصا، مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر از متون گردید و به‌طور دایم، به متون بیانات و مکتوبات مراجعه شد و برخی از مضامین حذف یا مضامین جدیدی اضافه شده‌اند. کدگذاری از طریق درک مفهوم یک پیشامد و انتخاب یک نام (برچسب) برای آن و از طریق فن مقایسه مستمر انجام گردید. در واقع، فرآیند تحلیلی است که از طریق آن، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر شناسایی می‌شوند. این روش به صورت رفت و برگشتی آنقدر ادامه یافت تا اشباع نظری حاصل گردید. به این ترتیب، تعداد ۱۷۲ مضمون پایه اولیه، ۵۰ مضمون پایه ثانویه، ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده (۶ مورد مشترک بین فرمایشات امام و رهبری) و ۱ مضمون فراگیر شناسایی گردید. برای اینکه قابلیت ارجاع‌دهی به شیوه‌ای سریع و سهل فراهم شود و به منظور مشخص شدن نسبت مضامین با متون منتخب، از نشانگر شش رقمی استفاده شده‌است. در جدول شماره ۲ نحوه به کارگیری نشانگرهای اختصاری تحقیق نشان داده شده‌است:

جدول ۲. نشانگرهای اختصاری منابع تحقیق

نوع داده	نوع نشانگر	معنای نشانگر	اعداد نشانگر
بیانات	شش رقمی	دو رقم اول، نمایانگر سال ایراد بیانات	اعداد ۵۷ تا ۹۳
		دو رقم دوم، نمایانگر ماه ایراد بیانات	اعداد ۰۱ تا ۱۲
		دو رقم سوم، نمایانگر روز ایراد بیانات	اعداد ۰۱ تا ۳۱
مکتوبات	سه حرفی	حرف اول، نمایانگر صحیفه امام	
		عدد دوم، نمایانگر شماره جلد	
		عدد سوم، نمایانگر شماره صفحه	

مثالی از نحوه تحلیل مضمون (شماتیک) در جدول زیر آورده شده‌است:

جدول ۳. مثال تحلیل مضمون

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه ثانویه	مضمون پایه اولیه	متن منتخب	نشانگر
انتظارات از دانشگاه	مرجعیت علمی	تولید علم	نهیضت نرم‌افزاری	در زمینه علمی، نهیضت نرم‌افزاری باید تحقق پیدا کند. این شعار نیست.	۸۵۰۵۱۵

در بخش دوم، برای اعتبارسنجی تحلیل مضمون و افزایش روایی تحقیق با استفاده از آمار توصیفی شامل جدول توزیع فراوانی، ارزش وزنی، میانگین و رتبه‌بندی به تحلیل جامعه خبرگان پرداخته شد.

الف. تجزیه و تحلیل توصیفی ویژگی‌های جامعه خبرگان

برای افزایش روایی و اعتبار و کاهش میزان خطا در مرحله تحلیل مضمون از نظرات خبرگان مرتبط با موضوع و تحقیق بهره‌برداری گردید. به همین منظور، برای انتخاب مناسب‌ترین، مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر پرسش‌نامه بین صاحب‌نظران توزیع گردید و به روش دلفی اصلاحات لازم به عمل آمد. پس از وزن‌دهی و اولویت‌بندی معیارهای انتخاب جامعه خبرگان (به ترتیب، آشنایی با بیانات و مکتوبات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و مقام‌معلم‌رهبری، آشنایی با روش تحقیق کیفی تحلیل مضمون، برخورداری از سابقه آموزشی و پژوهشی و آشنایی با وظایف و مأموریت نظام آموزش عالی کشور) تعداد ۱۵ نفر از خبرگان به شیوه گزینشی انتخاب گردیدند. در ادامه، به تجزیه و تحلیل توصیفی ویژگی‌های جامعه خبرگان پرداخته شده است. جمع‌بندی آماری ویژگی‌های جامعه خبرگان در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. جمع‌بندی آماری ویژگی‌های جامع‌ه‌ خیرگان

رتبه نفرات	ارزش وزنی سؤال ۱	ارزش وزنی سؤال ۲	ارزش وزنی سؤال ۳	ارزش وزنی سؤال ۴	میانگین ارزش وزنی
نفر ششم	۴	۵	۵	۵	۴/۷۵
نفر دهم	۵	۴	۵	۵	۴/۷۵
نفر چهارم	۴	۵	۵	۵	۴/۷۵
نفر هفتم	۴	۵	۵	۵	۴/۷۵
نفر دوم	۴	۵	۵	۵	۴/۷۵
نفر اول	۵	۴	۵	۵	۴/۷۵
نفر چهاردهم	۵	۳	۵	۵	۴/۵
نفر هشتم	۵	۳	۵	۵	۴/۵
نفر یازدهم	۳	۵	۵	۵	۴/۵
نفر نهم	۵	۳	۵	۵	۴/۵
نفر سوم	۳	۴	۵	۵	۴/۲۵
نفر پانزدهم	۴	۳	۵	۵	۴/۲۵
نفر دوازدهم	۳	۴	۵	۵	۴/۲۵
نفر پنجم	۳	۴	۵	۵	۴/۲۵
نفر سیزدهم	۴	۳	۵	۵	۴/۲۵

تفسیر: میانگین میانگین‌ها (۴/۵۱) مبین این واقعیت است که صاحب‌نظران منتخب از شایستگی لازم برای این تحقیق برخوردار هستند. این موضوع بر روایی و اعتبار تحقیق صحه می‌گذارد.

ب. خلاصه تجزیه و تحلیل سایر داده‌های برگرفته از بیانات و مکتوبات امام خمینی^(ره) به‌علت کثرت حجم متن‌های منتخب، در ادامه، فقط به خلاصه نحوه ارتباط مضامین پایه اولیه، مضامین پایه ثانویه، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر (انتظارات از دانشگاه) بسنده شد و آوردن متن‌های منتخب اجتناب شده‌است. خلاصه تحلیل مضمون فراگیر "انتظارات از دانشگاه" در جدول شماره ۵ ارائه شده‌است:

جدول ۵. خلاصه تحلیل مضمون فراگیر انتظارات از دانشگاه برگرفته از بیانات و مکتوبات امام خمینی (ره)

نشانگر	مضامین پایه اولیه	مضامین پایه ثانویه	مضامین سازمان دهنده
ص. ۱۴،۳۶۰	خدمت به ملت	خدمت به کشور	خدمت به کشور و اسلام
۵۸۰۳۱۶	فراگیری علم از دیگران جهت خدمت به کشور		
۵۹۰۲۰۱	دانشگاه در خدمت ملت		
۵۹۰۳۰۳	دانشگاه در خدمت مردم		
۵۹۰۴۱۰	دانشگاه خدمتگزار کشور		
۵۹۰۹۲۷	دانشگاه در خدمت ملت		
۶۰۰۳۰۴	متخصصین دانشگاهی در خدمت ملت		
۶۴۰۱۲۷	دانشگاه در خدمت ملت		
۶۷۰۷۱۱	کمک مراکز علمی و دانشگاهی به بازسازی و سازندگی کشور		
۵۹۰۴۱۰	برنامه ریزی دانشگاه برای اصلاح کشور		
ص ۸،۹۴	مؤثر بودن حوزه و دانشگاه در سرنوشت کشور		
۵۸۰۸۱۱	تأمین احتیاجات کشور		
۶۰۰۳۰۴	تأمین همه احتیاجات کشور در دانشگاه		
۵۹۰۴۱۰	برنامه ریزی دانشگاه برای تأمین احتیاجات کشور		
۶۰۰۳۲۳	دانشگاه ملی باشد		
۶۰۰۳۰۴	فکر جوانان فقط به اسلام و کشور		
۶۰۰۳۲۳	استقلال کشور بدست دانشگاه	خدمت به اسلام	
۵۹۰۳۰۳	دانشگاه بانی استقلال کشور		
۵۸۰۳۱۶	دانشگاه بانی استقلال کشور		
۵۸۰۳۱۶	فراگیری علم از دیگران جهت خدمت به اسلام	پرهیز از در خدمت غرب بودن	
۵۹۰۴۱۰	دانشگاه خدمتگزار اسلام		
۶۰۰۳۰۴	فکر جوانان فقط به اسلام و کشور		
ص ۲۵۳، ۱۲	پرهیز از در خدمت غرب بودن	عدم وابستگی به خارج	
۶۴۰۱۲۷	پرهیز دانشگاه از خدمت به خارج		
۵۹۰۲۰۱	پرهیز آسانید از خدمت به غرب		
ص ۱۴،۳۶۰	عدم وابستگی دانشگاه به خارج	عدم وابستگی فکری	
ص ۲۵۳، ۱۲	عدم وابستگی فرهنگی		
۶۰۰۳۰۴	عدم وابستگی دانشگاه به خارج		
۵۸۰۳۱۶	عدم وابستگی فکری به خارج		
۵۹۰۲۰۱	پرهیز دانشگاه از وابستگی به غرب یا شرق		
۶۰۰۳۰۴	عدم وابستگی فکری جوانان به خارج		
۶۰۰۳۰۴	عدم وابستگی متخصصین به اجانب		
۶۰۰۳۲۳	عدم وابستگی فکری جوانان به غرب یا شرق		
۶۰۰۳۲۳	پرهیز جوانان از وابستگی به اجانب		
۶۰۰۳۲۳	عدم وابستگی دانشگاه به غرب یا شرق		
۶۰۰۳۲۳	استقلال فکری جوانان، کشور را مستقل می کند	استقلال فکری جوانان	
۶۰۰۳۲۳	استقلال فکری جوانان		
۶۰۰۳۰۴	استقلال فکری جوانان		
۵۸۰۹۲۱	استقلال فکری جوانان		
ص ۴، ۱۹۷	دانشمندان مستقل	استقلال دانشگاه	
۶۰۰۳۲۳	استقلال دانشگاه		
ص ۸، ۴۴۰	دانشگاه مستقل		
ص ۴، ۱۹۷	دانشگاه مستقل		
۵۹۰۲۰۱	استقلال دانشگاه		
۵۹۰۲۰۱	همکاری جوانان برای استقلال دانشگاه		

نشانگر	مضامین پایه اولیه	مضامین پایه ثانویه	مضامین سازمان دهنده
ص ۶۲، ۸	اسلامی شدن دانشگاه	اسلامی شدن دانشگاه	اسلامی شدن دانشگاه
ص ۲۵۳، ۱۲	اسلامی شدن دانشگاه		
۵۸۰۴۱۳	طراحی دانشگاه بر اساس اسلام		
۵۹۰۲۰۱	اسلامی شدن دانشگاه		
۵۹۰۳۰۳	اسلامی شدن دانشگاه		
۶۴۰۶۱۳	اسلامی شدن دانشگاه		
۶۰۰۳۲۳	مسئولین دانشگاه اساتید اسلامی		
۶۰۰۳۲۳	همکاری دانشجویان و اساتید برای اسلامی کردن دانشگاه		
ص ۸، ۴۳۹	تحول معنوی در دانشگاه		
۶۴۰۶۱۳	حل مسائل آتیه کشور با اسلامی شدن دانشگاه		
۵۸۰۳۱۶	الهی شدن دانشگاه		
۵۸۰۴۱۳	الهی شدن همه علوم		
ص ۸، ۴۳۵	الهی شدن همه علوم		
ص ۸، ۹۴	تربیت انسان		
ص ۶۲، ۸	تربیت امت توسط حوزه ودانشگاه		
۵۹۰۲۰۱	تربیت اسلامی جوانان		
۵۹۰۲۰۱	توأم بودن تعلیم و تربیت در دانشگاه		
۵۸۰۳۰۶	دانشگاه و حوزه مرکز درست کردن انسان		
۵۸۰۸۱۱	خودکفایی در تربیت و تعلیم		
۵۹۰۴۱۰	توجه به تعلیم و تربیت در دانشگاه		
۶۰۰۳۲۳	تربیت جوانان به توجه به خدا		
۶۰۰۳۲۳	تربیت اسلامی در دانشگاه		
۶۴۰۱۲۷	توجه به تربیت جوانان در دانشگاه		
۶۱۰۶۲۸	توجه دانشگاه به تعلیم و تربیت		
۵۹۰۴۱۰	تهذیب افراد در دانشگاه		
۵۹۰۹۲۷	دانشگاه انسان ساز		
ص ۱۲، ۲۸	عالم پروری	عالم پروری	
ص ۲۵۳، ۱۲	جلوگیری از هدر رفتن قوای جوانان	به کارگیری استعدادها	شکوفایی استعدادها
ص ۲۵۳، ۱۲	تغییرات بنیادی در دانشگاه	تغییر بنیادین	تحول آفرینی
۵۹۰۲۰۱	تغییر بنیادین دانشگاه		
ص ۸، ۴۴۰	تحول در دانشگاه		
۵۹۰۹۲۷	اصلاح دانشگاه	اصلاح دانشگاه	
۵۹۰۲۰۱	ایستادگی جوانان دانشگاهی در مقابل غرب	ایستادگی در مقابل غرب	استکبارستیزی
۶۰۰۳۲۳	وحدت حوزه و دانشگاه برای استکبارستیزی		
۶۰۰۳۲۳	وحدت حوزه و دانشگاه برای استکبارستیزی	وحدت حوزه و دانشگاه	وحدت حوزه و دانشگاه
۶۰۰۳۰۴	ما می خواهیم دانشگاهی باشد که همفکر باشد با دانشگاه‌های علمی قدیمی	هم‌فکری با حوزه	
۶۰۰۳۰۴	هم‌ترازی دانشگاه با حوزه	هم‌ترازی با حوزه	
۶۴۰۱۲۷	الگو شدن دانشگاه برای سایر کشورهای اسلامی	الگو شدن برای کشورهای اسلامی	مرجعیت علمی

ج. تجزیه و تحلیل سایر داده‌های برگرفته از بیانات و مکتوبات امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌علت کثرت حجم متن‌های منتخب، در ادامه، به‌خلافه نحوه ارتباط مضامین پایه اولیه، مضامین پایه ثانویه، مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر (انتظارات از دانشگاه) بسنده شد و آوردن متن‌های منتخب اجتناب شده‌است. خلاصه تحلیل مضمون فراگیر "انتظارات از دانشگاه" در جدول شماره ۶ ارائه شده‌است:

جدول ۶. خلاصه تحلیل مضمون فراگیر انتظارات از دانشگاه برگرفته از بیانات و مکتوبات امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

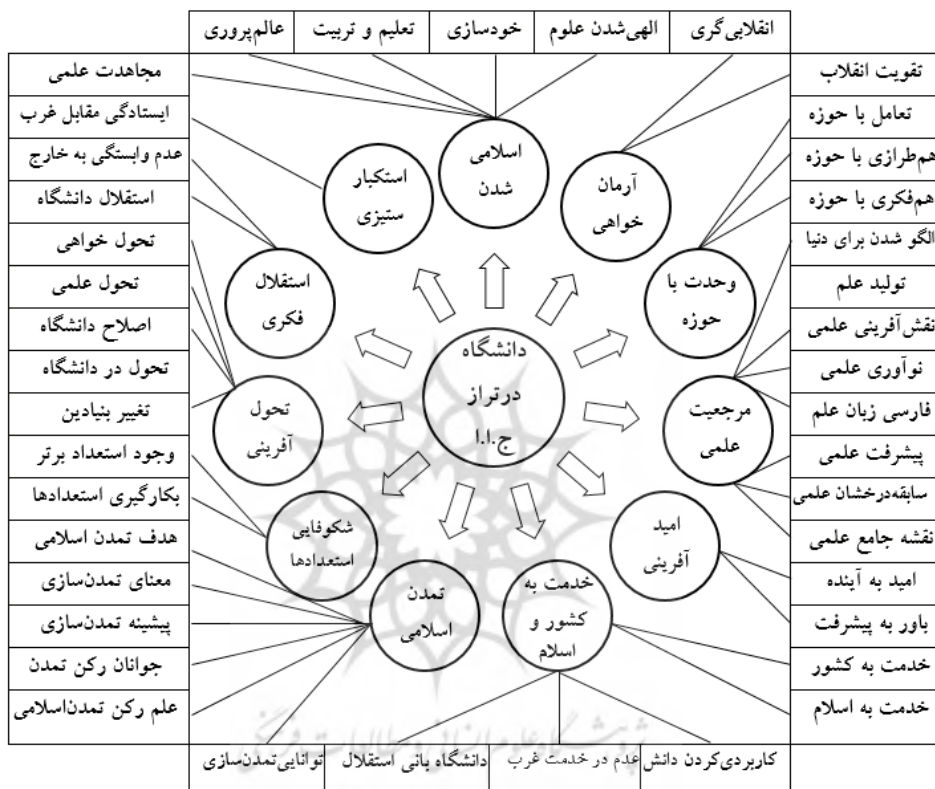
مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه ثانویه	مضامین پایه اولیه	نشانگر
اسلامی شدن دانشگاه	خودسازی	خودسازی و تهذیب نفس	۰۰۰۲۲۱
		تقویت تهذیب نفس	۹۲۰۸۲۹
	اسلامی شدن دانشگاه‌ها	اسلامی شدن دانشگاه‌ها	۰۰۰۲۲۱
		توجه به ظرفیت‌ها و پیچیدگی‌های اسلامی شدن دانشگاه‌ها	۰۰۰۲۲۱
		هدف دانش همراه با معنویت	۷۶۰۶۱۹
		تقویت بنیه فکری و دینی	۰۰۰۲۲۱
مجاهدت علمی	تلاش جهادی برای تولید علم	۸۵۰۱۰۱	
شکوفایی استعدادها	به‌کارگیری استعدادها	به‌کارگیری استعداد ایرانی	۸۲۰۲۲۲
		به‌کارگیری ظرفیت استعدادها برتر	۸۵۰۸۱۸
	وجود استعدادها برتر	وجود استعدادها برتر	۸۴۰۲۱۴
		ظرفیت بالای استعدادها برتر	۸۵۰۸۱۸
		وجود استعدادها برتر	۸۸۰۳۱۴
	وجود استعداد برای پیشرفت کشور	۹۱۰۷۲۲	
امیدآفرینی	امید به آینده	قطعیت تحقق آینده درخشان و پیشرفت کشور	۹۱۰۷۲۲
		آینده روشن و امیدبخش این کشور و این نظام متعلق به جوانان	۹۲۰۸۲۹
		نویدبخش بودن رسیدن ایران اسلامی به جایگاه شاسسته	۸۷۰۲۱۷
	باور به پیشرفت	باور به رسیدن پیشرفت در آینده	۹۱۰۷۲۲
		باور به غلبه بر موانع	۸۷۰۹۲۴
		باور به رسیدن به قله‌های دانش	۸۷۰۹۲۴

نشانگر	مضامین پایه اولیه	مضامین پایه ثانویه	مضامین سازمان‌دهنده
۸۷۰۹۲۴	هدف مرجعیت علمی در دنیا	مرجعیت علمی	
۸۵۰۸۱۸	هدف مرجعیت علمی در دنیا		
۸۷۰۹۲۴	ممکن بودن مرجعیت علمی در دنیا		
۸۷۰۹۲۴	احساس ما می‌توانیم مقدمات مرجعیت علمی		
۹۱۰۹۲۱	توقع مرجعیت علمی در دنیا به برکت اسلام و انقلاب		
۷۹۱۰۲۹	حوزه پیشرو در مرجعیت علمی و دینی		
۸۴۰۲۱۴	کسب مرجعیت علم و فناوری در دنیا		
۸۶۰۶۱۲	هدف مرجع علمی و فناوری در همه دنیا		
۹۶۰۶۰۶	استغنا‌ی علمی		
۸۸۱۱۱۳	خارج کردن علم از دست ظالم‌ترین انسان‌ها و جوامع		
۸۸۰۳۱۴	سهم عمده در بنای علمی دنیا	نقش‌آفرینی علمی	مرجعیت علمی
۹۶۰۶۰۶	شکستن مرزهای علم و نهضت نرم‌افزاری		
۸۸۰۳۱۴	درنوردیدن مرزهای علم (نهضت نرم‌افزاری و تولید علم)		
۸۶۰۶۱۲	همستان پیشرفت در زمینه دانش و شکستن مرزهای علم		
۸۵۰۵۱۵	تحقق نهضت نرم‌افزاری و تولید علم		
۸۲۰۸۰۸	تحقق نهضت نرم‌افزاری		
۸۲۰۸۰۸	هدف تحقیق و آموزش ما تولید علم باشد		
۸۲۰۲۲۲	توجه به جنبش تولید علم		
۸۸۱۱۱۳	رسیدن به ژرفای دانش		
۸۸۱۱۱۳	گسترش و بسط دانش		
۸۵۰۱۰۱	باید هم علم را بیاموزیم و هم علم را تولید کنیم.	تولید علم	
۸۲۰۸۱۵	کار تئوریک در سه زمینه تولید علم، عدالت‌خواهی و آزاداندیشی		
۸۲۰۲۲۲	کشف ناشناخته‌ها		
۸۲۰۲۲۲	تولید علم یعنی رفتن از راه‌هایی که به نظر، راه‌های نارفته‌ای است.		
۸۲۰۲۲۲	یافتن راه‌های میان‌بر		
۸۲۰۸۰۸	عدم توقف در ترجمه و فراگیری علم		
۸۲۰۲۲۲	داشتن جرأت علمی		
۸۲۰۲۲۲	نوآوری علمی		
۸۲۰۸۰۸	توجه به نوآوری‌های علمی		
۹۹۰۲۲۸	زبان فارسی زبان علمی دنیا		فارسی زبان علم
۹۵۰۱۱۱	زبان فارسی زبان علم		
۹۱۰۷۲۲	زبان فارسی زبان علم		
۸۵۰۸۱۸	زبان فارسی زبان علم		
۸۶۰۶۱۲	زبان فارسی زبان علم در دنیا		
۹۱۰۷۲۲	برنامه‌ریزی برای تحقق زبان فارسی زبان علم		
۸۴۰۲۱۴	زبان فارسی زبان علم در دنیا		
۸۷۰۹۲۴	زبان فارسی زبان علم		
۸۷۰۲۱۷	زبان و فرهنگ فارسی زبان علم		

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه ثانویه	مضامین پایه اولیه	نشانگر
مرجعیت علمی	پیشرفت علمی	افزایش قوت علمی	۹۹۰۱۰۳
		وجود ظرفیت برای پیشرفت علمی	۹۶۰۶۰۶
		پیشرفت علمی	۰۰۰۲۲۱
		توجه به پیشرفت علمی	۹۹۰۲۲۸
		ما باید یک کشور عالم بشویم	۸۵۰۱۰۱
	پیشینه درخشان علمی	برخورداری از سابقه درخشان علمی	۸۸۰۳۱۴
		وجود تاریخ درخشان علمی در دنیا	۹۱۰۹۲۱
		قابلیت الگوشدن برای دنیا	۹۱۰۷۲۲
	نقشه جامع علمی کشور	تهیه نقشه جامع علمی	۸۶۰۷۰۹
		لزوم تهیه نقشه علمی جامع کشور	۸۷۰۹۲۴
نظارت بر اجرای نقشه جامع علمی کشور		۸۷۰۹۲۴	
تمدن نوین اسلامی	هدف تمدن نوین اسلامی	هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است.	۹۱۰۷۲۳
		رسیدن به قله تمدن اسلامی	۹۵۰۲۰۸
		لزوم تحقق تمدن نوین اسلامی	۹۴۱۰۰۸
		هدف رسیدن به تمدن نوین اسلامی	۷۹۰۷۱۴
	توانمندی تمدن سازی	هدف نهایی تمدن نوین اسلامی	۹۰۰۶۲۶
		توانایی ایجاد تمدن نوین اسلامی	۹۲۰۸۲۹
		توانایی ایجاد تمدن نوین اسلامی	۹۲۰۹۱۹
	علم پایه تمدن نوین اسلامی	علم یکی از پایه های تمدن نوین اسلامی	۹۰۰۶۲۶
		علم یکی از بخش های ابزاری تمدن نوین اسلامی	۹۱۰۷۲۳
	جووانان اساس تمدن نوین اسلامی	جووانان هسته های مهم و اساسی تمدن نوین اسلامی	۹۳۰۲۳۱
معنای تمدن سازی	تمدن اسلامی، کشورگشایی نیست بلکه به معنای تأثیر پذیرفتن فکری ملت ها از اسلام است.	۹۵۰۲۰۶	
پیشینه تمدن سازی	سابقه درخشان پیشرو در تمدن سازی	۹۱۰۷۲۲	
خدمت به کشور	کاربردی کردن دانش	تبدیل دانش به فناوری	۸۲۰۸۰۸
تحول آفرینی	تحول علمی	جبران عقب ماندگی و تأخیر تاریخی در عرصه علم	۰۰۰۲۲۱
		ایجاد حرکت تحولی	۰۰۰۲۲۱
		تحول به سمت سطح بالا رفتن	۰۰۰۲۲
	تحول خواهی	تحول خواهی و تحول آفرینی	۰۰۰۲۲۱
تحول یعنی؛ حفظ و تقویت اصول و خطوط اساسی انقلاب و نوآوری در شیوه ها و روش ها و کارکردها		۰۰۰۲۲۱	
آرمان خواهی	تقویت انقلاب	تقویت خطوط اصلی انقلاب و روان شدن حرکت به سمت آرمان ها	۰۰۰۲۲۱
	انقلابی گری	تقویت بنیه انقلابی	۰۰۰۲۲۱
وحدت حوزه و دانشگاه	تعامل با حوزه	اخذ مشاوره فکری و اسلامی از حوزه	۰۰۰۲۲۱

یافته‌های پژوهش

بر اساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته، دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی در نمودار ۱ نمایش داده شده است.

نمودار ۱. شبکه مضامین دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی

مطابق نمودار ۱، انتظارات امامین انقلاب اسلامی از دانشگاه در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: استقلال فکری، استکبارستیزی، اسلامی شدن، آرمان خواهی، وحدت با حوزه، امید آفرینی، خدمت به کشور و اسلام، شکوفایی استعدادها، تحول آفرینی، کسب مرجعیت علمی و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با توجه به تأثیرات و نقش‌آفرینی بسیار مهم مراکز آموزش عالی در پیشرفت و آبادانی کشور، استحکام بخشی به نظام، کسب مرجعیت علمی و تحقق تمدن نوین اسلامی، این نهاد همواره مورد توجه و دقت نظر رهبران جمهوری اسلامی ایران بوده است. اینک که وارد دهه پنجم از عمر انقلاب شده‌ایم، ضروری است که مطالبات بحق ولی فقیه از نهاد دانشگاه جدی گرفته شود تا مراکز علمی و آموزشی کشور در تراز جمهوری اسلامی قرار گیرند؛ از این رو، مقاله حاضر، برای یافتن پاسخ به سؤال تحقیق، کلیه بیانات، احکام و مکتوبات امامین انقلاب اسلامی از سال ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۰ در حوزه موضوع تحقیق را مورد بررسی قرار داده و با استفاده از طریق روش تحلیل مضمون به وسیله کدگذاری تعداد ۱۷۲ مضمون پایه اولیه، ۵۰ مضمون پایه ثانویه، ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده (۶ مورد تکراری) و ۱ مضمون فراگیر شناسایی نمود. علت اختلاف نگاه امامین انقلاب اسلامی در برخی موارد، به دانشگاه و به شرایط و اقتضائات محیطی بازمی‌گردد. زمانی که امام خمینی (ره) در مسند ولی فقیه قرار گرفتند، کشور و به تبع آن، دانشگاه‌ها به تازگی از یوق غرب خارج شده بود و شدت و عمق غرب زدگی و فعالیت جریان‌های نفوذی و عناصر مخرب در دانشگاه‌ها به حدی بود که شورای انقلاب به ناگزیر، با تأیید امام خمینی^(۵) از اواخر فروردین سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۶۲ با عنوان "انقلاب فرهنگی" دانشگاه‌ها را تعطیل نمود. بنابراین، فضای گفتمانی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران بر تبیین نفی غرب زدگی قرار گرفت. هنگامی که مقام معظم رهبری در سال ۱۳۶۸ زعامت را برعهده گرفتند، تقریباً یک سال بود که جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پایان یافته بود و لازم بود که علاوه بر جبران عقب‌ماندگی‌های زمان طاغوت، خسارات وارده در جنگ تحمیلی نیز به سرعت رفع گردد؛ بنابراین، دانشگاه به عنوان محور توسعه و جبران‌کننده عقب‌ماندگی‌ها در اندیشه امام‌خامنه‌ای ظهور و بروز پیدا کرد و در این زمینه انتظارات و مطالباتی را مطرح نمودند.

مطابق تجزیه و تحلیل صورت گرفته که در نمودار ۱ ارائه شده است، انتظارات امامین انقلاب اسلامی از دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: استقلال فکری (شامل عدم وابستگی به خارج و استقلال دانشگاه)، استکبارستیزی (شامل ایستادگی مقابل غرب)، اسلامی شدن دانشگاه (شامل الهی شدن علوم، خودسازی، تعلیم و تربیت، عالم‌پروری و مجاهدت علمی)، آرمان خواهی (شامل انقلابی‌گری و تقویت انقلاب)، وحدت با حوزه (شامل تعامل با حوزه، هم‌ترازی با حوزه و هم‌فکری با حوزه)، امیدآفرینی (شامل امید به آینده و باور به پیشرفت)، خدمت به کشور و اسلام (شامل خدمت به کشور، خدمت به اسلام، در خدمت غرب نبودن، کاربردی کردن دانش، دانشگاه بانی استقلال و

توانایی تمدن‌سازی)، شکوفایی استعدادها (شامل وجود استعدادها برتر و به‌کارگیری استعدادها)، تحول آفرینی (شامل تغییر بنیادین، تحول خواهی، تحول در دانشگاه، اصلاح دانشگاه و تحول علمی)، کسب مرجعیت علمی (شامل الگوشدن برای دنیا، تولید علم، نقش آفرینی علمی، نوآوری علمی، فارسی زبان علم، پیشرفت علمی، برخورداری از سابقه درخشان علمی و وجود نقشه جامعه علمی کشور) و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی (شامل توانایی تمدن‌سازی، علم رکن تمدن اسلامی و رکن تمدن‌سازی، پیشینه تمدن‌سازی، معنای تمدن‌سازی و هدف تمدن نوین اسلامی).

مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج تحقیق‌های صورت گرفته، حاکی از آن است که خوشبختانه محققان داخلی، پژوهش‌های زیادی در خصوص "اسلامی‌شدن دانشگاه" انجام داده‌اند، اما واضح است که این مقوله هر چند بسیار مهم است اما فقط یکی از انتظارات امامین انقلاب اسلامی را پوشش می‌دهد؛ در حالی که مقاله حاضر، به همه ابعاد دانشگاه اسلامی در تراز جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌است. برای اینکه دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی در تراز جمهوری اسلامی قرار گیرد، به‌ناچار، بایستی به همه موارد برشمرده‌شده، عمل نمایند. در این صورت، دانشگاه علاوه بر نقش آفرینی در پیشرفت و تعالی کشور و پرچم‌داری علمی در جهان، تأثیر به‌سزایی در تحقق تمدن نوین اسلامی خواهد داشت. به این ترتیب، می‌توان گفت که نتایج تحقیق به سؤال اصلی تحقیق مبنی بر اینکه «دانشگاه در تراز جمهوری اسلامی ایران در سپهر اندیشه امامین انقلاب اسلامی چگونه است؟» پاسخ مناسب داده است.

با توجه به یافته‌های تحقیق، موارد زیر به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود:

۱. میزان تحقق و عملیاتی‌شدن یافته‌های تحقیق در وضعیت موجود در دانشگاه‌های کشور، مورد ارزیابی و سنجش قرار گیرد؛

۲. رهیافت‌های تحقیق را با آموزه‌های اسلامی (شامل قرآن کریم، نهج‌البلاغه و احادیث) مقایسه نمایند.

فهرست منابع

منابع فارسی

- ابن ابی الحدید، عبدالحمید ابن هبه الله (۶۴۹ق)، شرح نهج البلاغه، ترجمه غلامرضا لایقی، تهران، کتاب‌نسیستان

- ترک‌زاده، عفر؛ هاشمی اردکانی، سیدجواد؛ مرزوقی، رحمت‌الله؛ جهانی، عفر (۱۳۹۸)، "ارزیابی چالش‌های اسلامی‌شدن سیستم‌های آموزشی"، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، سال

دوازدهم، شماره ۲۵، صص ۷۹ - ۹۱

- تقی پور، مریم؛ میرزا محمدی، محمد حسن؛ فرمهینی فراهانی، محسن (۱۳۹۹)، "تبیین ایده دانشگاه ایرانی - اسلامی در اسناد تحولی آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران"، مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۳۳ - ۵۶

- جعفرزاده، مجتبی؛ طهماسبی، سیامک؛ قلی پور، حسین (۱۳۹۹)، "شناسایی و ارزیابی کارکردهای دانشگاه اسلامی با رویکرد اهمیت - عملکرد (مطالعه موردی دانشگاه امام صادق)"، نشریه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و دوم، شماره ۸۶، صص ۳۹ - ۷۹

- حق دوست، علی اکبر؛ نوری حکمت، سمیه؛ دهنویه، رضا؛ آتوسا پور شیخ علی (۱۳۹۸)، "نگاهی عملیاتی به مفهوم مرجعیت علمی"، فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی، سال سوم، شماره ۱، صص ۱۶ - ۲۳

- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰)، حدیث ولایت، لوح فشرده مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی تهران، تهران، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی

- خمینی، روح الله (۱۳۷۹)، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (۵)

- زمانی منش، حامد؛ عصاره، علیرضا؛ احمدی، غلامعلی (۱۳۹۷)، "طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی: مطالعه‌ای کیفی"، مدیریت در دانشگاه اسلامی، سال هفتم، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۲۸ - شاکری، محسن؛ اکبری، زهرا؛ هوشی‌السادات، سید علیرضا (۱۳۹۷)، "تدوین الگوی دانشگاه اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری بر اساس نظریه داده‌بنیاد"، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال هشتم، شماره ۲۹، صص ۴۸۱ - ۵۰۰

- عباسی شاهکوه، مهدی؛ شریعتی، شهرروز (۱۳۹۸)، جاهلیت مدرن و الزامات تضمینی ایجاد دانشگاه اسلامی، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، سال بیستم، شماره ۸۰، صص ۳۹۵ - ۴۱۴

- عمید، حسن (۱۳۹۰)، فرهنگ عمید، تهران، امیر کبیر

- قنذاقی، محمد (۱۴۰۰)، زوه درسی، تهران، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی - نجان طوسی، حامد؛ فاتح راد، مهدی؛ برزنونی، محمدعلی؛ حسنی آهانگر، محمدرضا؛ محمدی، ابوالفضل (۱۳۹۶)، "الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی"، مدیریت اسلامی، سال بیست و پنجم، شماره ۳، صص ۲۱ - ۵۲

منابع انگلیسی

- Braun, Virginia, Clarke, Victoria (2006). , Using thematic analysis in Psychology, Qualitative Research in Psychology, Vol.2, No.6(June2006). 77-101